

Felsefe El Kitabı,
B. İ. Suslakov, L. A. Yakovleva, çev. Erkan Mutlu, İstanbul: Yordam Kitap,
2013, 192 s.

Tamer YILDIRIM*

Felsefe El Kitabı adlı eseri, kendileri hakkında herhangi bir bilgi bulamadığımız B. I. Syusyukalov, L. A. Yakovleva 1984'te "*Metodologicheskije osnovy i metodika izuchenii a filosofii*" adıyla Rusça olarak yazdı, Stepan Apresyan ve Ludmila Lezhneva tarafından 1988'de *A Handbook of Philosophy* adıyla İngilizceye çevrildi. Elimizdeki eser de Moskova'da basılan bu İngilizce çevirinin Türkçeye aktarılmış halidir. Bu anlamda her ne kadar İngilizcesine bağlı kalarak *Felsefe El Kitabı* şeklinde adlandırılmış ise de kanaatimizce -içerik göz önüne alındığında- eserin Rusça başlığıyla Türkçeye çevrilmesi daha doğru olurdu. Zira felsefeye giriş kitaplarında felsefeyle ilgili genel kavramların veya filozofların genel olarak değerlendirmelerinin veya bunların ikisinin birleştirilmesiyle oluşturulan açıklamalar yer alır. Fakat burada felsefeye giriş kitabı olarak sunulan eser böyle bir niteliğin ötesinde aslında Marksist düşünceye bir giriştir. Buna bağlı olarak da eser ana hatlarıyla birinci bölümde diyalektik ve ikinci bölümde tarihsel materyalizmi ele almaktadır. Eserin yazıldığı dönemde SSCB varlığını devam ettirdiğinden eserde resmi ideoloji olarak kabul edilen Marksizm tam bir bağlılıkla ele alınmış ve karşıt görüşler ötelenmiş veya kabul edilemez düşüncesiyle eleştirilmiştir. Bu anlamda eserde katı bir Marksist hava kendisini açık bir şekilde göstermektedir. Çünkü eserin merkezinde bağlı olunan ideolojinin mutlak doğruluğu bulunmaktadır. Yani Marksizm'in "hatalarının da bir hikmeti vardır" şeklinde bir açıklama tarzının benimsendiği söylenebilir.

Bu anlamda yazarlar önce şunu belirtirler; "Marksizm öncesi felsefe okulları ancak bir noktaya kadar bilimseldi; günümüz burjuva felsefesi ise bilimsel olarak nitelendirilemez. Felsefe dini, siyasi, hukuki ve ahlaki görüşlerin yanı sıra kendisine has bir toplumsal işlevi ve konusu olan, özel bir toplumsal bilinç biçimidir. Felsefenin görevi varlık ve bilme yetisi ile bunların arasındaki ilişkiye dair en genel soruları yansıtmakta, felsefi bilgi yüksek düzeyde genelleştirme özelliği taşımaktadır. Felsefe toplum yaşamında etkin bir rol oynar ve onu etkiler. Fakat etkisinin karakteri hizmet ettiği sınıfa bağlıdır. Bir dizi

* Dr. Öğretim Üyesi, Din Felsefesi Anabilim Dalı Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (tyildirim@sakarya.edu.tr).

burjuva felsefe okulu, felsefenin Materyalizm ve idealizm olarak bölündüğünü reddederler. Böylece burjuva felsefesinin tarafsız olduğu iddiasıyla bu felsefeyi emekçiler arasında yaymak isterler. Gelişmenin genel yasalarının bilgisini edinerek diyalektik Materyalizm, hem bir dünya görüşünün hem de gerçekliğin kavranması ve dönüştürülmesi için evrensel bir yöntembilimin gelişmesini sağlar. Buna karşılık günümüzün bilimsel felsefesi de özel bilimlerin elde ettiği sonuçlar ve kavramlar olmadan, onların yöntemlerini incelemeyen bir şey yapamaz" (s. 9-17). Yani Marksist düşünce biçimi bilimsel olma özelliğini taşıyan tek düşünce biçimidir. Bu görüşü desteklemek için materyalizm ile idealizm arasında bir mücadele olduğunu belirtip, bunun çağdaş dönemdeki temelini de Marx ile Engels yerleştirilir. "Marx ve Engels başlangıçta Hegel'in takipçileriydi ve Hegel'in idealist felsefesine ateist ve devrimci bir eğilim kazandırmak isteyen Genç Hegelcilerle aynı saftaydılar. Ancak Marx ve Engels, militan ateizmi, sömürünün ya da işçi hakları ihlalinin her türlüsüne karşı çıkan bir görüşle birleştirerek Genç Hegelcilerden daha ileriye gittiler. Yani Marx ve Engels devrimci demokrasiden komünizme, idealizmden materyalizme geçiş yapmıştır. Dolayısıyla Marx ve Engels'in felsefesi, dünyayı değiştirmek için gerekli bir teorik kaynak haline gelmiştir. Çünkü "diyalektik materyalizmin organik bütünlüğü onun bir dünya görüşü, bir yöntembilim, bir bilgi kuramı, bir mantık olmasına dayanır" (s. 47-50). Yani yazarların değerlendirmesi doğru olarak kabul edilirse Marksizm ne ararsan bulabileceğin bir süpermarket gibidir. Bu durumda ortaya koydukları düşüncenin bilimsellik karakterine zarar veren bir niteliği ifade eder.

Bu tür bir düşünce zorunlu olarak tarafsız olmayı ortadan kaldıracığından, idealizm ile savaşta uzlaşmaz bir tavır takınmanın zaruri olduğu özellikle belirtilmiştir. Yazarlar bu noktada Lenin'in düşüncelerine başvurmuştur. Çünkü "Lenin, felsefi bir akımı incelerken, incelenen felsefenin kuramsal ilkelerini diyalektik Materyalizm'in ilkeleriyle karşılaştırmanın, yani felsefede taraflılık ilkesine sadık kalmanın ve idealizm ile savaşta uzlaşmaz bir tavır takınmanın zorunda olduğunu vurgulamıştır" (s. 98). Bunun gerekçelerinden biri de şudur; "Burjuva felsefesinin ekolleri çeşitli olsa da, hepsi idealisttir ve Marksist-Leninist felsefeyle mücadelede anlaşılırlar. Bugünün idealist felsefi okullarının biri değil, hepsi bir araya gelse, toplumsal devrimin, bilimdeki ve teknolojiadaki ilerlemenin oluşturduğu felsefi soruları cevaplayamaz" (s. 106). Yani indirgemeci bir bakış açısıyla felsefi anlayışlar sadece iki kısma ayrılmıştır. Doğruluk ve yanlışlık durumunuz da buna göre belirlenir. Yani bilimde nasıl bir kesinlik varsa felsefe de aynı şekildedir.

Diyalektik materyalizmin bu şekilde zorunluluğu ortaya konulduktan sonra kitabın ikinci bölümü olan tarihsel materyalizm konusuna geçilmiştir. Konunun tam olarak anlaşılabilmesi için önce materyalist tarih anlayışı açık-

lanmıştır. Buna göre; “Tarihsel düzen ve insanların bilinçli etkinliği arasındaki diyalektik ilişki, zorunluluk ve özgürlük kategorilerinde kendisini gösterir. Tarihteki nesnel düzeni ve zorunluluğu kabul eden Marksizm-Leninizm, hiçbir şekilde insanların belirli bir özgürlüğünü ve bilinçli etkinliğini reddetmez, ancak sınıfsal olarak özgürlüğü, somut bir tarihsel kategori olarak görür. İnsan özgürlüğünün sınırları, doğa tarafından ve toplumsal gelişimin her aşamasındaki tarihsel olasılıklar tarafından belirlenir. Marksizm hem tarihsel yasaların fetişleştirilmesine hem de mutlak özgürlük kavramına karşıdır; bunun yerine zorunluluk ve özgürlük arasındaki ilişkinin bilimsel bir yorumunu sunar” (s. 117). Yani Aydınlanmanın temel unsurlarından birisi olan ilerlemecilik ve bu ilerlemenin zorunlu olarak daha iyiye doğru olduğu anlayışı Marksizm tarafından da benimsenmiştir. Bu unsur kendisini toplumsal yani siyasi alanda da gösterecektir. Şöyle ki, yazarlara göre; “Marx ve Engels kapitalizmden sosyalizme geçişin tarihsel kaçınılmazlığını bilimsel olarak kanıtlamışlardır. Kapitalizmin ortaya çıkışını, gelişmesini ve çöküşünü göstermiş, proletaryanın tarihsel misyonunu ortaya koymuş, burjuva devlet mekanizmasının yıkılması ve proletarya diktatörlüğünün gerekliliğini kanıtlamışlardır. Toplumsal gelişimin, emperyalizm dönemindeki sınıf mücadelesinin doğal bir sonucu, yüzyılın en önemli olayı Ekim Devrimi’ydi ve bu, insanlığın kapitalizmden sosyalizme geçtiği yeni bir çağı başlattı” (s. 150-1). Fakat tarihsel olaylar ve eserin yazıldığı dönemde gelinen nokta gerçekten yazarların ifade ettiği şekilde mi gerçekleşmiştir? Yani kapitalizmden sosyalizme geçiş bilimsel olarak kaçınılmaz bir durum mudur veya toplumsal gelişimin, emperyalizm dönemindeki sınıf mücadelesinin doğal bir sonucu mudur? Bu konular genel olarak bakıldığında hiç de yazarların değerlendirdiği gibi değildir.

Yazarlar din hakkındaki genel Marksist değerlendirmeyi devam ettirirler. Buna göre: “Dini bilincin en yüksek teorik seviyesi dini ideolojidir; yani ruhban sınıfının geliştirdiği teoloji. Bu anlayış sınırlı toplumlarda gelişir ve yöneten sömürücü sınıfların çıkarlarına hizmet eder. Komünist parti, işçi sınıflarını, inananları ve ateistleri, sömürüye, ırkçılığa ve baskıya karşı mücadele etmek, toplumsal eşitliği tesis etmek ve sosyalizm ve komünizmi kurmak için harekete geçirir. Bu eşitlik aynı zamanda herhangi bir dinin üyesi olma ve ateist olma özgürlüğünü içeren vicdan özgürlüğünü de gerektirir. Din, inananların bu dünyadaki ihtiyacı için mücadele etmekten vazgeçmelerine neden olur ve boyun eğmeye yol açar. Her ne kadar şu anda din ile bilimi uzlaştırmaya çalışsa da kilise, bilime her daim düşman olmuştur. Burjuva sınıfı tarafından da Marksizm-Leninizm ve sosyalizme karşı sürdürülen ideolojik ve politik mücadelede kullanılır. Gerçek vicdan özgürlüğü, din ile devleti ve din ile okulu birbirinden ayıran yasal bir düzenlemeyle garanti altına alınır. Vicdan özgürlüğü, dinin kademeli olarak ortadan kaybolması ve inançların dini

inançlardan vazgeçmeleri için de bir temel oluşturur. Dini doğru şekilde bir kavranışı, dini ve her tür doğa üstülüğü reddeden ve dinin eleştirisini yapan bilimsel ateizm tarafından yapılmıştır. Ateizm materyalist dünya görüşünden ayrılmaz ve Marksist felsefe temelinde gelişir” (s. 165-7). Bu açıklamalardan sonra yazarlara SSCB’deki uygulamanın burada belirtildiği şekilde olup olmadığını sormak gerekir. Ayrıca yazarlara göre özgürlük dinin ortadan kalkmasının bir yolu olarak ifade edilmiştir fakat resmi ideoloji bunun tersi bir yolda hareket etmiştir. Tabii bu tür bir değerlendirilmenin sonucu olarak da şunlar ifade edilmiştir; “Sosyalist kültürün her yönden gelişmesi, tüm insanlığa ait gerçek insancıl kültürün şekillenmesini sağlar. Sosyalist kültürün ilerlemesi ve toplumsal hayat üzerinde daha güçlü etki etmesi, insanları komünizm ruhuyla eğiterek ve dünyaya sosyalizmin doğruluğunu yayarak komünizmi inşa etmenin aktif bir etkenine ve halklar arasında barış ve dostluk uğruna, insancıl fikirler ve toplumsal gelişimin zaferi uğruna verilen mücadeleden önemli bir aracına dönüştürür” (s. 178). Yani insanların veya insanlığın kurtulması sosyalist anlayışı benimsemeye bağlıdır. Aksi durum Marksist terminolojide “barbarlığın gelişi”dir.

Yalnız sosyalist kültürün yayılması ve diğer insanlara kabul ettirilmesi noktasında bazı problemler bulunmaktadır. Bu noktada yazarlar Marx ve Engels’in görüşünü temel alarak şöyle bir değerlendirmede bulunurlar; “Marx ve Engels, hem Makyavel’in “amaç aracı meşrulaştırır” savını hem de Hıristiyanlığın “kötülüğe karşı şiddete başvurmama” dogmasını reddetmişlerdir. Herhangi bir amaca ulaşmak için mutlaka birtakım araçlara ihtiyaç vardır. Fakat bir yandan her amaç haklı gösterilemez, diğer yandan amaç haklı bile olsa bütün araçlar ona uygun değildir”. “Kötülüğe karşı şiddete başvurmama” şeklindeki Hıristiyan dogması da aynı şekilde desteklenemez. Her tür kötülüğün her türlü koşulda şiddetle çözülemeyeceği açıktır. Kötülükle savaşmanın bir aracı olarak ikna yöntemini reddetmeyen sosyalizm, kötülüğün kaynağı iknayı önemsemediğinde baskıyı da dışlamaz” (s. 185). Yalnız bu noktada Marksist ideolojinin uygulayıcıları konumunda olan Lenin’in ve Stalin’in belirtilen anlayışa ters olan fillerini nasıl açıklayacağız? Yazarların bu konu yani işin pratik yansımalarına değinmedikleri görülmektedir. Yani teori mükemmel; pratik örneksiz. Dolayısıyla genel olarak Marksist düşüncede asıl problem, bir düşünceyi savunurken karşısındakine hakaret ederek gerçekleştirmeye çalışmak ve mükemmel teorinin aynı derecede mükemmel bir pratikle ortaya çıkacağını düşünmek. Eserde en önemli zayıflık noktası olarak bu durum kendisini gösteriyor.

Çeviri konusuna değinecek olursak, çevirmeni eseri akıcı ve anlaşılır bir Türkçe ile çevirmesinden dolayı kutlamak gerekir. Fakat ortada şöyle bir sorun da bulunmaktadır. Bu eserin çevrilmesiyle Türkçe okurun bilgi dünya-

sına yapılan katkı nedir? Bu soruya olumlu bir cevap vermek mümkün değildir. Her şekilde başarısız olduğu için biten bir ideolojinin niteliklerini yansıtan bu eserin günümüzde büyük ölçüde özgürlüğü isteyen insanlara katkısı sınırlı olacaktır. Bununla Marksist anlayışın ötelenmesi değil, Marksizm'le özellikle SSCB sonrasında hesaplaşan veya değerlendirmeye çalışan eserlerin çevrilmesinin daha değerli olacağı kastedilmektedir.